VALORIFICAREA CAPACITĂȚII SOCIETĂȚII CIVILE ÎN PROCESUL DE REFORMARE A JUSTIȚIEI

Andrei NEGRU,
doctor în drept, conferențiar universitar (USM)

SUMMARY

The process of justice reform represents one of the priorities among politics and projects that are promoted in Republic of Moldova as a state of law. It consists of a complex of actions and common efforts made by political and juridical implicated actors, with specific prerogatives. Near the state power, as an entity, represented by authorities, organs, institutions, the civil society is another very important actor that manifests itself more and more active in the process of justice reform. The civil society includes the media of mass informing (called mass-media), non-governmental organizations and also by special entities or persons from the interior of state organs, institutions. It is the case of professors – members of the Supreme Court of Magistracy, of the magistrates as members of national specialized associations of judges. Other representatives of the civil society are professional associations, as those of attorneys, notaries, executors or cultural associations that have nothing with political speculations. The role of the civil society in promoting the process of justice reform is unchallenged: it appropriates justice to the people's necessities, accustoms the society with the most problematic difficulties that justice actually confronts with and at the same time proposes real, theoretical and practical inspired solutions to guarantee progress to justice reform. The main idea of this paper is that the civil society, either the professors from the Supreme Court of Magistracy, or judges from their professional associations, other professional and cultural entities must contribute, by its activity, to erase the level of social and juridical culture and conscience of simple people and of those who represent the state power. It is a compulsory condition for guaranteeing justice a steady and predictable progress and for being sure of the quality and efficiency of the final act of justice.

Societatea noastră se confruntă, la etapa contemporană de dezvoltare, cu o multitudine de probleme, atât de natură generică, cât și de natură specifică, acestea fiind parte integrantă a realității sociale. Realitatea sistemului juridic național impune diverse exigențe, care se referă atât la procesul de creare și perfecționare a sistemului legislativ, cât și la formarea și implementarea mecanismelor de realizare și, îndeosebi, de aplicare a normelor juridice. Procesul de reformare a justiției naționale reprezintă una dintre multiplele sarcini, orientate spre modernizarea și democratizarea perpetuă a regimului politic al statului și spre promovarea valorilor statului de drept. În contextul abordării, pornim de la semnificația prioritară a fenomenului justiției în procesul de consolidare a mecanismului statului de drept. Arealul reformelor în justiție nu au în nici un caz destinația de a diminua sau a devaloriza importanța statalității Republicii Moldova. Procesul de reformare, materializat normativ printr-o strategie de reformă în domeniu, are un caracter complex, ce face referință la o pluralitate de fenomene de natură specială ce caracterizează justiția ca atare, evidențiază multiple perspective de reglementare normativ-juridică, atât la nivel legislativ, cât și la nivel de reglementare specializată, ce rezultă din atribuțiile organelor competente în domeniu. Nu intenționăm a elogia sau diminua perspectivele de reformă în domeniul justiției; urmărim, drept scop, să menționăm despre dinamizarea acestui complex proces, care, în opinia noastră, încă manifestă semnalmente de stagnare, privite cu îngrijorare de societate. În calitatea sa de semnalizator al calității activității guvernării, procesul de reformare a justiției este perceput în mod diferit de reprezentanții societății civile, în funcție de nivelul de cultură juridică și conștiință juridică stăpânită. Efectele însă pot fi sesizate foarte clar: ori prin aprecierea, ori prin dezaprobarea politicii promovate de guvernare. Important este că, atât actuala guvernare, cât, din câte înțelegem și precedenta, au conștientizat importanța necesității de a edifica o justiție națională independentă și consolidată, capabilă să asigure stabilitatea relațiilor juridice. Justiția se impune, prin criteriile de calitate și eficiență, în ipostază de indice determinant al independenței și suveranității statului nostru.

Importanța și complexitatea procesului de reformare a justiției ne îndeamnă să găsim noi soluții, raționalizări suplimentare, orientate spre eficientizarea acestui proces. Apare necesitatea evaluării rolului societății civile – acea parte activă a populației, care,

prin natura ei definitorie, solicită o implicare teoretico-praxiologică în așa domenii de rezonanță social-politică cum este reforma justiției. Evident, rolul principal în derularea și asigurarea bunei desfășurări a reformei în justiție este, pe bună dreptate, atribuit ministerelor de resort, precum și altor organe și instituții de stat abilitate. Un rol deosebit urmează a fi atribuit Consiliului Superior al Magistraturii, care, grație structurii sale organizaționale și funcționale, este destinat implicării inclusiv în acest proces, deoarece, după cum am menționat recent, reforma justiției nu se reduce numai la o simplă elaborare de reglementări juridico-normative novatorii în domeniu, ea fiind caracterizată prin complexitate, varietăți de proporții și intensități. Reglementările normativ-juridice actuale care determină statutul Consiliului Superior al Magistraturii în domeniul elaborării unui sistem de regulamente, orientate spre promovarea principiilor transparenței, egalității în drepturi și în profesie, al democratismului, spre recunoașterea criteriilor de experiență și calitate în activitatea profesională, statuează această autoritate pe o poziție absolut deosebită în cadrul autorităților publice, în general, și în cel al justiției, în special. În acest mod, Consiliul Superior al Magistraturii poate contribui substanțial la desfășurarea cu succes a reformelor în justiție pe calea elaborării unei entități sistemice de regulamente cu referință la organizarea și funcționarea justiției în ansamblu. Anume reglementările exacte, în concordanță cu valorile menționate și materializate în conținutul principiilor sau criteriilor evidențiate recent și vor exclude *ab initio* probabilitatea de ineficiență în activitatea instituției în cauză. Ponderea activității acestui organ, înzestrat cu competență de autoadministrarea autorității judecătorești în procesul de reformă a justiției, urmează a fi considerabil sporită.

Fără a ne orienta spre nesfârșitele discuții privind originea, natura și componentele societății civile, menționăm că activitatea justiției, precum și reformarea acesteia, datorită importanței sociale și statale, sunt într-o strânsă interferență cu fenomenele caracteristice diferitelor domenii de activitate ale societății civile. Instituția asesorilor populari, cea a curților cu jurați sunt numai câteva exemple de interacțiune a societății civile cu justiția. Privitor la realitatea juridică a Republicii Moldova, putem identifica o asemenea interacțiune, fundamentată normativ, și anume, prin Legea cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii. Membrii-profesori din cadrul Consiliului Superior al Magistraturii, în număr de patru, conform actualelor reglementări juridice, au calitate de reprezentanți ai societății civile. Cu toate că o mențiune expresă de acest gen în legislația națională lipsește, prezența membrilor-profesori în componența organului superior de autoadministrare judecătorească permite, în urma unei analize comparative, să formulăm o atare concluzie, prin prisma reglementărilor normativ-juridice similare din alte sisteme legislative ale statelor cu tradiții consolidate în domeniu. Fără a reitera convingerile despre dezechilibrul dintre componența numerică a membrilor-profesori cu cea a membrilor-judecători, exemplificate în precedentele publicații, menționăm totuși despre necesitatea, importanța și utilitatea profesorilor în calitate de membri ai Consiliului Superior al Magistraturii.

Necesitatea o argumentăm prin specificul naturii și activității profesionale a magistraților, al normelor deontologice, al rolului și imaginii promovate în societate. Având la bază premise și condiții obiective, magistrații au creat o entitate profesională închisă, apolitică, separată de celelalte entități profesionale cu specific juridic. La fel, existența caracteristicilor profesionale inerente este determinată și de durata mandatului, care, de regulă, este recunoscut și garantat pentru toată perioada productivă de manifestare profesională a magistraților. Deci, este necesară prezența, în cadrul componenței organului superior de autoadministrare, și a unor reprezentanți din afara entității profesionale menționate, capabili a da obiectiv aprecieri de natură teoretică și practică privind anumite modalități, forme de manifestare a justiției, sub aspectul calității și eficienței. Pregătirea teoretică avansată, care este prezumată atunci când vorbim despre membrii-profesori, contribuie la eficientizarea activității menționate și asigură un echilibru profesional în comun cu ceilalți membri de drept și aleși ai Consiliului Superior al Magistraturii, care, în majoritatea lor, sunt magistrați de profesie și au, la rândul lor, o înaltă pregătire praxiologică, precum și o autoritate incontestabilă în entitatea profesională a magistraturii. Astfel, argumentăm necesitatea recunoașterii în componența Consiliului Superior al Magistraturii a calității de reprezentanți ai societății civile anume profesorilor de drept. Anticipând eventuale reproșuri referitoare la existența unor interese comune ale profesorilor de domeniu juridic și ale magistraților, avem certitudinea că utilitatea și oportunitatea acestora sunt indiscutabile: importanța existenței unor interese profesionale comune este determinată de contribuția, tot prin efort și surse intelectuale comune, la sporirea și consolidarea justiției ca valoare socială determinantă într-un stat de drept. Orientarea, calitatea acestor interese ar trebui, în fine, să fie în dependență directă de nivelul și calitatea conștiinței juridice și a culturii juridice

a membrilor Consiliului Superior al Magistraturii în ansamblu, inclusiv a membrilor de drept.

Importanța includerii în calitate de membri a profesorilor – personalități notorii în domeniul juridic, de o calificare înaltă și desfășurând activitate profesională apolitică, este argumentată prin valoarea și autoritatea sporit-calitativă în activitate, atribuite Consiliului Superior al Magistraturii, inclusiv grație personalității profesorilor universitari. Specificul activității profesionale inițiale, de natură educativ-pedagogică, ce cuprinde procesul de instruire a viitorilor magistrați, atribuie profesorilor, datorită cunoștințelor stăpânite, autoritate incontestabilă, care își găsește locul și realizarea în activitatea instituției de autoadministrare a autorității judecătorești. Importanța prezenței active a profesorilor de drept în componența Consiliului Superior al Magistraturii o argumentăm și prin asigurarea corelației dintre teorie și practică în activitatea funcțională de autoadministrare a justiției.

Utilitatea membrilor-profesori în componența Consiliului Superior al Magistraturii se regăsește în aceeași tendință de apropiere a teoriei de practică, explicată inclusiv prin funcționalitatea cotidiană a instituției, orientată spre soluționarea anumitor sarcini de realizare calitativă și eficientă a justiției, precum și prin desfășurarea unor reforme fundamentale în domeniul nominalizat. Latura praxiologică, exprimată prin activitatea nemijlocit profesională a magistraților, în anumite aspecte și forme de manifestare poziționează în umbră imaginea profesională, fapt ce poate diminua eficiența și calitatea reglementărilor din domeniu, dar și flexibilitatea și corectitudinea decizională în situațiile de acceptare sau promovare în carieră, de stabilire a răspunderii magistraților pentru o eventuală faptă comisă. Pregătirea teoretică avansată și reînnoită în permanență, caracteristică membrilor-profesori, acordă posibilitatea abordării complexe a anumitor fenomene, procese de natură organizațională și funcțională și identificării locului acestora în cadrul fenomenelor caracterizate printr-un grad de generalitate mai avansat. Anume aceste abilități și pot fi utilizate printr-o maximă eficiență în procesul de reformare a justiției.

Importanța prezenței membrilor-profesori în componența Consiliului Superior al Magistraturii, în calitate de reprezentanți ai societății civile, poate fi accentuată prin includerea unor completări în Legea cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii, prin care ar fi instituită obligația prezentării unui raport de activitate, alături de instituția nominalizată și de președintele Consiliului Superior al Magistraturii, de către reprezentanții societății civile. Mai mult ca atât, nu este oportună prezentarea acestor rapoarte în luna aprilie, cum este potrivit actualei reglementări normativ-juridice atunci când se face trimitere la raportul președintelui Consiliului Superior al Magistraturii, dar în lunile octombrie-noiembrie, care este perioada elaborării și adoptării legii bugetului; aceasta ar contribui la eficientizarea propunerilor de organizare și funcționare a autorității judecătorești.

Un alt aspect de manifestare a implicării societății civile în procesul de reformare a justiției îl reprezintă activitatea asociațiilor profesionale ale magistraților. În situația realității juridice naționale, ne referim la asociația judecătorilor – asociație obștească, formată pe baza principiului apartenenței profesionale, care promovează și apără și interese firești, orientate spre eficientizarea procesului de reformare a justiției. Antrenarea entității menționate de magistrați în elaborarea unor reglementări juridice direcționate spre sporirea calității și eficienței justiției identifică un efect multiplu. *În primul rând*, constituie o sursă permanentă de opinii și propuneri caracterizate printr-un înalt profesionalism și o cunoaștere în detalii a problemelor cu care se confruntă justiția națională. În acest context, asociația profesională a judecătorilor poate elabora și oferi pentru discuții propuneri legislative ce vizează întregul spectru de activitate a justiției, îndeosebi în domeniul de reglementare juridică a organizării și funcționării Consiliului Superior al Magistraturii, al coraportului și echilibrului asigurat între sistemul trihotomic al puterii de stat, al condițiilor de integrare, promovare în carieră, de evaluare a calității activității profesionale și a condițiilor de atragere la răspundere disciplinară. La fel, propuneri utile de reglementare juridică procesuală și materială pot surveni din partea magistraților în sfere variate de importanță vitală pentru stat și societate. *În al doilea rând*, antrenarea asociației judecătorilor în procesul de reformare a justiției va genera o obligațiune socială din partea magistraților în perspectiva realizării echitabile a reglementărilor juridice la elaborarea cărora vor participa. *În al treilea rând*, implicarea magistraților în procesul de reformare a justiției va restabili încrederea socială în corpul judecătoresc, considerabil afectată de anumite evenimente și de declarațiile anumitor actori politici. *În al patrulea rând*, implicarea asociației judecătorilor în procesul de reformare a justiției va demara un proces paralel de sporire și consolidare a conștiinței juridice a judecătorilor și îi va mobiliza spre schimbări progresive pe cei din rândurile acelorași magistrați care se opun reformelor și se simt confortabil în starea actuală de lucruri. *În al cincilea rând*, autoritatea asociației judecătorilor este

capabilă, ca și entitate profesională, într-o eventuală perspectivă de diminuare a valorii și impactului reformei justiției, de a exterioriza o atitudine constructivă, orientată spre promovarea și restaurarea imaginii și autorității justiției naționale.

În cazul unui eventual reproș, în lumina căruia ar fi invocat faptul că judecătorii nu reprezintă partea cea mai activă a societății civile și nici cea mai conștientă, dorim să facem o afirmație categorică: corpul judecătoresc niciodată nu a fost privit ca o entitate activă a societății civile, capabilă a contribui substanțial la procesul de reformare a justiției. Toate insuccesele de natură juridică au fost atribuite, istoricește, în sfera de activitate a justiției, urmărindu-se plasarea în afara instituției răspunderii politice a corpului politic însuși, a altor subiecte pasibile de o atare formă de responsabilitate, precum și instaurarea unui control asupra justiției și formarea unui potențial capital politic. La fel, este importantă identificarea deosebirii dintre judecători și judecători, a fenomenelor negative ce caracterizează justiția contemporană în prezent, accentuând interferențele latente nebănuite în interiorul corpului judecătoresc. Anume judecătorii, prin manifestările lor de activism social, vor fi capabili, sub aspect psihologic și profesional, de a identifica fenomenele nedorite, lipsite de diligență, imparțialitate și profesionalism și de a contribui la înlăturarea definitivă a lor. Perfecționarea și selectarea corectă, în temeiul unor criterii obiective ale judecătorilor, în scopul sporirii calității și eficienței justiției, nu trebuie efectuate în condiții latente. În context, rolul asociației judecătorilor se manifestă într-o ipostază net superioară în condițiile realității contemporane. Experiența profesională a componenței entității administrative a asociației naționale a judecătorilor permite de menționat ferm despre capacitatea acestora în procesul de reformare a justiției.

Un al treilea actor, având originea în însăși societatea civilă, îl reprezintă mijloacele de comunicare socială, orientate spre promovarea justiției ca valoare integrantă a statului de drept și spre formarea și consolidarea conștiinței sociojuridice în sfera reformării justiției. Multiplele comentarii în mijloacele de comunicare socială cu referință la fenomenul caracterizat denotă necesitatea cunoașterii de către moderatori a unor elementare noțiuni juridice. Sunt foarte puține exemplele când pregătirea profesională a moderatorilor pe terenul juridicului generează admirație. Și mai puțină admirație generează anumiți ,,experți" în domeniul reformelor justiției, care, constatăm cu stupoare, nu sunt versați în subiectele supuse dezbaterilor publice, ori dau dovadă doar de cunoștințe de maximă generalitate în domeniu, promovând, ca rezultat, anumite idei populiste, ce dăunează la fel de eficient procesului de reformare a justiției, analogic opozanților care deschis își manifestă dezacordul cu eventualele transformări din cadrul autorității judecătorești. A fi reprezentantul unei organizații nonguvernamentale sau a avea studii juridice și o carieră răsunătoare în una dintre multiplele sfere de activitate profesional-juridică nu creează din start prezumția logică de posedare a unor cunoștințe versate în domeniul reformării justiției. Cu toate acestea, este incontestabil, ca valoare, procesul de promovare publică a ideii de necesitate stringentă în organizarea și funcționarea eficientă și calitativă a unei justiții consolidate, ca și condiție inalienabilă a unui stat de drept. Imperfecțiunile invocate nu diminuează prin nimic eforturile depuse în domeniu și obiecțiile menționate au destinația de a eficientiza activitatea actorilor enumerați. Este necesar a recunoaște că, în condițiile realității juridice naționale, pregătirea juridică a reprezentanților mass-media se află într-un proces dinamic de dezvoltare și influența acestora, în calitate de reprezentanți activi ai societății civile, asupra proceselor de elaborare și realizare a reformelor juridice de importanță socială va fi într-o continuă creștere.

Următorul component al societății civile, capabil, într-o măsură considerabilă, a determina profunzimea și dinamica reformelor justiției naționale, sunt entitățile profesionale din sferele importante ale socialului, cu simțitoare implicații de natură praxiologică și teoretică. Altfel, ne referim la entitățile profesionale ale avocaților, notarilor, executorilor judecătorești, ale funcționarilor publici din diferite domenii de administrare juridică, precum și la profesorii și cercetătorii fenomenului juridic. Cunoașterea obiectivă a stării de lucruri din domeniul justiției naționale, atât sub aspect praxiologic, cât și sub aspect teoretic, permite elaborarea de propuneri concrete, de utilitate practică și teoretică considerabilă. Este conștientizată ideea realizării competenței profesionale în cadrul legal de către subiecții nominalizați numai în condițiile realizării unei reforme a justiției, ce ar identifica eficiența și calitatea acesteia. Astfel poate fi explicat interesul social și profesional în domeniul vizat, acesta fiind determinat, în mare, de promovarea unei justiții independente.

Un ultim component al societății civile, ce poate influența asupra procesului de reformare a justiției naționale, prezintă entitatea social-culturală, cointeresată, într-o formă sau alta, de perspectivele de dezvoltare calitativă a societății noastre, în general, și de perspectivele de dezvoltare a justiției, în special. Nu

contează atât de mult cultura juridică a membrilor care fac parte din entitatea menționată. Valoros este interesul față de evenimentele juridice din sfera justiției naționale și formarea unui sistem de atitudini și aprecieri, ce se înglobează în conștiința juridică generală și, care, într-un final, inevitabil urmează a fi materializat într-o atitudine și o apreciere politică concretă. Importanța practică a componentului menționat se exemplifică prin formarea unui mediu social intolerant față de imperfecțiunile și abuzurile caracteristice justiției naționale.

Identificarea și caracteristica generală a entităților profesionale și sociale care, în ansamblu, formează societatea civilă, au drept scop promovarea ideii de colaborare perpetuă în domeniul de reformare a justiției. Evidențierea valorii în domeniul vizat a fiecăreia dintre entitățile sociale, caracterizate recent, ne întărește fermitatea manifestării unei aprecieri valorice mult mai superioare a întregului sistem de actori ai societății civile, implicați într-o formă sau alta în procesul de reformă a justiției. Consolidarea societății civile prin promovarea interesului comun de identificare a unei justiții consolidate, caracterizată prin calitate și eficiență, intoleranța față de abaterile de la idealul de justiție ar trebui să fie o barieră în calea guvernării în eventualele situații de negocieri și cedări politice, atunci când se pune în joc însăși reforma justiției, în bloc sau pe compartimente. Importantă este implicarea reală în procesul de reformare a justiției a diferiților actori dintre cei caracterizați. Situația, de fapt, este determinată de mai mulți factori de natură variată, care pot fi sesizați în societatea noastră. Importantă este perceperea unei realități cinice, dar evidente: nivelul și dinamica de transformare calitativă a societății noastre, în general, și a justiției, în special, depinde de nivelul și dinamica de implicare în procesul de reformare a justiției a societății civile, în amploarea sa, dar și a fiecărui actor dintre cei vizați în parte. Această reformă nu este o competență exclusivă a guvernării într-un regim democratic contemporan, dar a întregii societăți, deoarece justiția contemporană reprezintă un domeniu de interferență a societății cu statul, prin intermediul dreptului obiectiv, în care se valorifică drepturile subiective. Ministerul Justiției, care și-a asumat povara de elaborare a proiectelor normative în domeniu, în persoana ministrului, necesită un sprijin substanțial din partea societății civile, îndeosebi în condițiile moștenirii unui antagonism dintre minister și autoritatea judecătorească, generat de declarațiile deseori negândite, parțial ireale și, în permanență, ofensatoare ale predecesorului său, orientate în direcția magistraților. Suntem convinși de faptul că acțiunile întreprinse în prezent de ministerul de resort în domeniul reformării justiției își găsesc realizarea practică prin prisma diminuării antagonismului invocat și identificarea unor sarcini comune ale executivului, legislativului și autorității judecătorești, care urmează a fi soluționate în termeni reduși, deoarece de realizarea acestora depinde viitorul statalității Republicii Moldova. Este destul de complicat a promova o reformă de complexitatea discutată, în situația declanșării inițial neinspirate a ei. Relevantă este însăși declanșarea procesului de reformare, care denotă, de fapt, conștientizarea necesității lui. Finalitatea reformei justiției naționale este destul de îndepărtată și nu este exclusă probabilitatea finalizării acestui proces de către o altă guvernare sau o altă componență nominală a guvernării. Determinante însă, pentru procesul menționat, sunt criteriile de continuitate și profesionalism, deoarece, menționăm, chiar și cu riscul de a ne repeta: conștientizarea de către guvernare și de către opoziție a necesității reformei justiției naționale este incontestabilă.